СИРОТИНА

Не той сиротина —
Кого рід не знає;
У кого хатини
Й худоби немає;
Не той сиротина —
Хто ходить в десятці,
У кого свитина —
Вся латка на латці;
Аби була в його
Голова та руки;
Любов до народу,
Волі і науки,—
Він не сиротина,
Він родину має,
Він краю дитина,
І край його знає;
Він чадо громади:
Вона його любить,
Як сина кохає,
Як сина голубить.
Хто ж всім коверзує,
Зневажа родину,
Свого не шанує,
А служить чужині;
Хто в краще не вірить,
Душею не рветься
Будущину змірить
Й живе "як живеться",
Хто правди боїться,
Хто панська дитина,—
Отой-то безрідний,
Отой сиротина;
Тому треба плакать
На себе самого,

Бо не привітає
Вкраїна такого.

НА СМЕРТЬ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Вийшов місяць на могилки
З неба подивитись;
Округ глянув світлим оком,
Став чогось журитись;
Далі в хмару загорнувся,
Перестав світити,
За ним зірки поховались,
Мов за батьком діти.
Ніч, мов ворон, чорна стала,
Хмари скрізь блукають;
Вітри буйнії з хрестами
Сумно розмовляють...
Чого ж місяць, чого срібний
Хмарою закрився?
Чого вітер, чого буйний
Грізно розходився?
Місяць бачив, як учора
Могилу копали,
А в могилу домовину
Стиха опускали...
Зачинилось в Україні
Покутне віконце;
Заховалось під землею
Українське сонце...
Умер Кобзар! Його пісні
Більше не гриміти...
Почав вітер на могилі
Сумно голосити;
То завиє, то застогне,
Жалібно заллється,

Наче сокіл об могилу
Крилами заб'ється;
Б'ється, квилить, свіжу землю
З могили змітає,
Молить: "Встань, мій вільний брате!"
Ні! Не дочуває...
Спи, Тарасе, тихо-тихо,
Поки бог розбудить;
Твою пісню в Україні
Повік не забудуть.

МОЄ БАЖАННЯ

Не обскурант я, що не плачу
За тим, чого нема.
Що вже минуло і мина...
Я України долю бачу
Не в бунчуках, не в булаві,
Не у гетьманській голові;
Не в скарбах, схованих у скрині,
Не в запорозькій Україні,
Не в тім, щоб, вибившись на волю,
З ляхами знову воювать
Та кров слов'янську проливать
І засівать трупами поле.
Я даром сліз не проливаю:
Слов'ян усіх в одній сім'ї
Побачить хочеться мені...
Ось бачте, я чого бажаю!
В Полтаві, 1862

ГРІШНИЦЯ

Не дорікайте їй гріхом,
Ви більш її грішили,
Не дорікайте женихом —

Вона його любила.
Не дорікайте їй за те,
Що серця не спинила
І чувство чистеє святе
Не знать з ким поділила.
Не дорікайте серцем їй,
Ви серце занедбали
І холодний розум свій
До серця прирівняли.
Не дорікайте бідній їй,
Із вас ніхто не бачить,
Як тяжко їй самій,
Як в неї серце плаче.
Для вас чудна свята любов,
Самі ви не любили,
Вам: "Зуб за зуб, а кров за кров",
Ви злом за зло платили.
Не дорікайте, кажу знов,
Хто з вас не согрішає?
Вона любила: за любов
Сам бог гріхи прощає!
Полтава, 1862
ЗАПОВІДЬ
Богдану Олександровичу Калині
Як помру я, любий друже,
На чужій чужині,
Перевези моє тіло
В рідну Україну,
Де і сонце ясній світить,
Краще зорі сяють,
Де порою весняною
Солов'ї співають;
Де, як море, хвилюються,
Золотії ниви,
Де дівчата красуються

Світові на диво;
Де, як килимом зеленим,
Степи одяглися;
Де могили, аж до моря,
Сумно простяглися.
Поховай там над Десною
Де я народився;
Де зустрівся я з тобою,
Де правди навчився;
Де, сидячи під вербою,
Ми пісні співали;
Де про волю з кобзарями
Часто розмовляли;
Де кореннями сплелися
Дуби вікові;
Де в нас перші полилися
Сльози молодії,
Як ми власно зрозуміли
Предківську долю,
І бажанням загорілись
Вернуть стару волю...
От під тими-то дубами...
Ми воскресли, брате,
Просвітилися душами
Полюбили хату!..
От під тими ж то дубами
Сховай мене, брате,
Збудуй мені непорочну
Домовину-хату.
Там я буду спочивати
До правого суду;
На Вкраїну поглядати
З-за могили буду.
Буду, друже, сподіватись,
Що пора прибуде,—

Коли й наших невольників
Архангел розбудить.
У могилі, в домовині
Я, брате, вгадаю,
Як вольную на Вкраїні
Пісню заспівають.
Тая пісня всіх розбудить,
Всі мертвії встануть,
Щоб на вольну Україну
Оком вольним глянуть!
ї я встану подивитись
Едемському раю;
І я встану поклонитись
Братам свого краю!..
Не покинь же мене, брате,
Лежати в чужині,
Перевези моє тіло
В рідну Україну...
Полтава, ЗО серпня 1862

КАЛІКА

На цвинтарі під церквою
Безрукий, безногий.
Сидить старець, ветхий дуже
Худий і убогий;
Обідраний, обшарпаний,
Сорочки не має;
У прохожих він крізь сльози
"На хліб дать" прохає.
Оцей ветхий, сей безрукий,
Сей старець убогий,—
Колись звався "храбрим воином",
Покіль мав він ноги,
Покіль руки ще служили,
Казна харчувала...
Скалічено, замучено,

Й нехай погибас!
Полтава, серпень 1862 р.

ДОЛЯ

Де ти, доле, де ти, доле?
Чи ти в лісі, чи ти в полі?
Чи недужа під копою
Притулилась самотою?
Чи по селах тиняєшся?
Чи у морі купаєшся?
Чи на Дону з чумаками?
Чи в будинках між панами?
Чи з хлоп'ятками у школі?
Скажи мені, моя доле:
Куди йти тебе шукати,
Відкіль тебе виглядати?
Я, здається, син слухняний,
Не лежнюха, не лукавий,
Братів темних не цураюсь
І з панами не братаюсь;
Чом же й досі, моя доле,
Ми не стрілися ніколи?
Чом ти мене не вітаєш?
Защо мене зневажаєш?
Чом не вирвеш із неволі?
Чом не даси мені волі?
Тільки волі прошу в тебе,
Більш ніщо мені не треба...

ПРОРОК

Миколі Івановичу Костомарову

Ходім, ходім мерщій відсіль,
Ми тут не найдем щастя-долі,
Тут тісно нам, тут всі раби,

Привикли жить в гіркій неволі.
Тут нам привіту не дадуть,
Тут брат над братом коверзує,
Тут наше слово осміють;
Бо тут за слово кат катує
Тут нам і віри не дадуть;
Бо віри в правду тут не мають,
За гроші волю продають,
На гроші правду тут міняють.
Коли б Христос сюди прийшов
Любов народню возвіщати,
І він тут віри б не найшов,
І його стали б зневажати.
Ходім, ходім в далекий край,
Куди-небудь, хоч у пустиню,
А ти, родинонько, прощай!
Прощай, невольників країно!
Ходім, ходім мерщій відсіль:
Бо ми обидва добре знаєм,
Що в краю рідному ніхто
З своїх пророком не буває.
На Україні, 6 юлія 1862

ДУМКА

У киреях, у брилях,
З люльками, з саквами
Ішли наші на Ладогу
Битими шляхами.
Везли вони за собою
Не з Січі гармати,
Не рушниці й гаківниці,
Заступи, лопати...
Ішли вони не битися,
Не шведів смиряти
І не волі боронити,

А рови копати!
Йдучи вони, сіромахи,
Не пісні співали,
А хустками з мережками
Слізоньки втирали...
Ішли полки козацькії
Смутними рядами,
Наче батька-отамана
В могилу сховали.
Попереду Полуботок, 1
А за ним Сулима 2...
Заридала за синами
Вдова-У країна...
Не вернулись її діти
З Ладоги додому,
Де копали, там пропали...
Така вже їх доля!..
І за що таку поругу
Вони потерпіли?
Хіба за те, що правдою
Щирою служили?!
Хіба за те, що трупами
Полтавщину вслали,
Як від шведів відбитися
Москві помагали?!
Хіба за те, що із волі
Віддались в неволю
І навіки погубили
Козацькую долю?!

ДО РОДИНИ

Ой що з тебе,— що зроблено:
Жидам тебе запродано,
Твої ниви поорано,

Твої степи покошено,
І могили розкопано,
І Січ твою зруйновано,
Родино моя!
В найми тебе заручено,
На світ божий не пущено,
Твою славу потоптано,
Твою мову занедбано,
Речі правди задавлено,
Думки-мислі придавлено,
Родино моя!
Твої ризи розідрано
І худобу розібрано,
Все, що мала, залучено,
З дітьми тебе розлучено,
Усю тебе зграбовано,
Святу волю зрабовано,
Родино моя!
Защо ж тебе так скручено?
Защо тебе замучено,
В тюрму защо посаджено
І світ тобі зав'язано?
Й чом не рвешся ти на волю
Із каторги, із неволі,
Родино моя!
1862 р.

НЕ ВІРЮ КЛЯТВІ Я РАБА

Не вірю клятві я раба,
Бо правди раб не знає,
Не вірю я сльозам раба,
Бо сліз в раба немає.
Не вірю я рабам-панам,
Бо віри в їх немає,
Вони давно свого Христа

На ідолів зміняли.
Не вірю панській доброті,
Бо серця пан не має,
Правдивий з серцем чоловік
Братів не обижає.
Кажу: не вірю я панам,
Вони ні в що не вірять,
Вони з жінками, і з дітьми,
З собою лицемірять!
Се фарисеї наших днів,
Тільки хрестом покриті,
Брехнею спутані кругом,
Неволею повиті.
Не той їх бог, що в небесах,
Що на хресті розп'ятий,
їх бог брехня, їх гроші бог,
їх бог — їх раб багатий.

МОЯ ЛЮБОВ

Була пора — знавав і я
Літа веселі, парубочі;
Була пора — любив і я
Дивитися в блакитні очі.
Була пора — не раз і я
Без сну один проводив ночі,
Не раз слізьми вмивавсь і я
Через пісні оті дівочі.
Була пора, і в мене кров,
Мов хвиля в морі, бушувала,
Була пора — я знав любов,
Була пора — й мене кохали!...
Тепер не те; друга пора,
Друга любов тепер настала;
До світу, волі і добра
Мене навік опанувала...

СПОКОЮ РАБСЬКОГО НЕ ХОЧУ Я

Спокою рабського не хочу я,
Рабом в покої жить не вмію,
Дарма, що тілом я марнію,
А житиме повік душа моя!
Спокою рабського не хочу я!..
Він гірш мені нудьги, неволі,
Дарма, що я живу без долі,
Дождусь, зоря засвітить і моя...
Спокою рабського не хочу я!
Він серце труїть і морозить,
І снігом душу він заносить,
Не любить він розумного життя.
Спокою рабського не хочу я!
Нехай рабам спокой і доля,
А я в чужині, у неволі,
Бажаю з ураганами життя!

ПРОРОК

(За Лєрмонтовим)

З тих пір, як вічний судія
Мене наставив на пророка,
Проміж людей вбачаю я
Велику заздрість і пороки.
За те, що став я возвіщать
Любові, правди чисте вчення,
На мене стали всі кидать,
Немов скаженії, каміння.
Мерщій в пустиню я утік,
Голодний, голий, необутий,
І тут тягну свій трудний вік, _
І тут я богом не забутий.
Покірне все мені земне,
Бо правди заповіт конаю,

І зорі слухають мене,
Як в небі весело гуляють.
Через село, мов боючись,
Коли іду куди тихенько,
Діди там кажуть, сміючись,
Хлоп'ятам всім своїм маленьким:
"Дивіться! Се примір для вас;
Він не схотів ужитись з нами;
Дурний! хотів завірить нас,
Що бог гласить його устами.
Дивіться, діти, на його:
Який мугир, худий і блідий,
Який голісінький і бідний,
Як зневажають всі його..."

ПРОЩАННЯ ЧАЙЛЬД-ГАРОЛЬДА

(З Байрона)

Прощай, прощай мій рідний краю!
Ти вже ховаєшся в тумані,
Вже вітер свище, море грає,
І хвиля хвилю доганяє.
В западній сонце стороні
У білу піну пониряє,
Його не бачить там мені...
Прощай, прощай, мій рідний краю!
Я бачу, в небі сяють зорі,
Я бачу, місяць плава в морі,
А краю рідного не бачу,
ї тяжко мучуся і плачу...
Я кинув хату, сад і двір,
Він бур'яном зазеленіє;
Тепер там, стоячи в воріт,
Собака вірная завиє...
Ходи сюди, мій любий джуро!

Скажи мені, чого ти хмурий
Чого ти журишся і плачеш,
За слізьми й світу ти не бачиш?
Не бійся моря, годі плакать,
Ми снасті маєм справні дулсе,
Мов ті орли ми будем плавать.
Нам буря, хвилі — все байдуже!
Нехай, нехай вітри шумують,
Най хвилі грають і бушують,
Душа моя не улякнеться,
А тільки слізьми обіллється...
Країну кинув я свою,
Покинув батька я старого,
Покинув неньку і сім'ю,
Усіх — опріч тебе та бога!..
З якою тяжкою журбою
Стара жде бачитись зі мною!
Старий мій батько без тривоги
Благословляв мене в дорогу!
0 годі, джуро, сліз не лий,
Нехай душа на час спочине,
Об тім, що кинув, не жалій —
Нехай журба навік загине.
Ходи до мене й ти, козаче!
1 ти поблід і гірко плачеш*
Здається, моря ти боїшся.
Чи розбишак морських страшишся?
"Не по собі я так нужусь,
Мій пане, мій Гарольде милий!
Об жінці серцем я журюсь,
Я діток кинув на родині.
По край села стоїть хатинка,
У ній зосталась люба жінка;
Що скаже дітям, як спитають:
"Де рідний батько їх блукає?"

О годі, годі! Джуро мій,
Твоя печаль святеє діло,
Та треба бути нам смілій,
Дарма, що серце наболіло...
Блудить тепер в широкім світі
Ми будем, джуро, наче діти;
А плакать нічого, козаче!
Ніхто й за нами не заплаче...
Хіба уранці у воріт,
Як ще туман надворі мріє,
Голодний пес згада привіт
Хазяїна й за ним завиє...
Вже наш корабль відплив від краю,
Вже вітер жаглик надимає.
Нехай пливе, куди захоче,
Аби назад вже не ворочав.
Гаразд могилам, усьому
Привіт свій щирий посилаю,
А зла не зичу нікому...
Бувай здоров, мій рідний краю!

ДУМКА

Я не боюсь тюрми і ката,
Вони для мене не страшні!
Страшніш тюрма у рідній хаті,
Неволя в рідній стороні.
Мені не стид носить кайдани
За волю краю і братів;
Позор — золочені жупани
Носить, найнявшись до катів.
Нехай нас мучать і катують,
А слова правди не уб'ють!
Нехай кати всі бенкетують —
Час прийде — разом пропадуть.

Що нам тюрма! То слава наша!
Ми всі тепер сидим в тюрмі!
Всі п'єм одну ми скорбну чашу,
Одна вона — тобі й мені.
В кого єсть совість і надія,
Того ся чаша не мина,
Той ВИПИТИ її зуміє
Усю, усю! до дна, до дна!
Кого у краще віра гріє,
Тому ся чаша не страшна,—
Вона прибавить ще надії,
І більше укріпить вона. '

ДУМКА

На скелі високій сиджу одинокий,
Круг ?лоре синіє безкрає та хвилі...
Про тебе гадаю, моя чорноока!
Лягла ти, спочила у тихій могилі!..
Зорею ясною, пишною, святою
Недовго для мене ти в світі зоріла,
Недовго впивався я щастям з тобою,
Недовго проміння людові світило...
Зайшло моє сонце, скотилася зоря,
Я знов одиноким на скелі сиджу;
На синє, безкрає, на вольнеє море,
Невольник-засланець, журливо гляджу!
Кинувся б на хвилі, нехай би втопили,
Так в серці палає ще інша любов:
Любов до родини — святої Вкраїни!..
Може, на Вкраїну вернуся я знов!
І принесу в дари коханому краю,
Не злато, не гроші — пісню голосну;
Ту пісню старую про волю новую.
Про рівність, братерство — та тоді і вмру...
С. Петербург, 1866 р.

СТАРИЙ

Хоч вус його, мов сніг, біліє,
Хоч голова вже посивіла,
А серце юне у його!
Хоч підтоптався він літами,
Але іде з молодиками
ї думки СВІЖІ V його.
Хоч на чолі видно морщини,
Хоч боротьба його зсушила,
Але він духом не упав.
Громадську ниву засіває
Словесним хлібом і гадає:
"Колись-то буде урожай"

УТОПЛЕНИЙ

Жене вітер тихо хвилю,
На берег звертає;
Хвиля берег поцілує
І швидше втікає.
Ніби щось вона тихенько
Берегу шепнула,
Ніби скеля на березі
Важенько зітхнула...
Може, хвиля їй сказала,
Як тієї ночі
Наміткою водяною
Закривала очі
Убогому, голодному
Наймиту-голоті,
Що покинув "свято жизні"
Та шубовсть у воду...
Наче неня — його хвиля
Обняла, погнала
Аж у море, щоб не чув він,
Як жінка ридає

Над малою дітворою
Без хліба, без хати...
Тяжко жити убогому,
Тяжко і вмирати.

ДО МУЗИ

Молю тебе, моя благая,
Моя ти, Музо, пресвятая,
Мене сірому не покинь!
Люби мене, як перш любила.
Нехай до самої могили
Мені да світить твій промінь.
З тобою серце молодіє,
З тобою віру і надію
На крашу долю я ношу.
Я поруч тебе не спіткнуся,
Людської кривди не вбоюся
І правду сміло возглашу.
0 Музо! чистая, єдина!
З тобою дома і в чужині
Я духом твердий, наче дуб.
Без тебе немощен я, Музо!
Без тебе духом я недужий,
Без тебе я — холодний труп!..

НА БЕРЕЗІ МОРЯ

Хвилюй, хвилюй, сердите море,
1 хижим звіром завивай;
Бушуй і скелі на просторі
У білу піну убирай.
Реви, бушуй, сердите море,
Людські ридання заглушай;
І кров, пролитую за волю,
З землі невольної змивай!
Коти* коти сердиті хвилі...

В твою, безодню глибиню
Пішли й мої надії милі,
Пішло усе, що я люблю.
Усе святе, що дух живило,
Що хвилювало в жилах кров —
Ти все те, море, затопило,
Ти вкрало в сироти любов!
Реви ж, хвилюй, сердите море,
І хижим звіром завивай,
Втопи й мене в моєму горі
Або верни мій давній рай!..
Не вернеш тй святого раю,
Зарило ти його на дні —
Той рай ніколи, добре знаю,
І не присниться вже мені!
Реви ж, бушуй, безкрає море,
І хвилю хвилею вкривай!
Погибло все: душа холоне —
Навіщо ж щиро я кохав?!
29 січня 1876
В БОЛЬНИЦ! ДУШЕВНО НЕДУЖИХ
Сидить на ліжку одинока...
Яка хороша, чорноока,
Рум'янець грає, кров кипить,
Любові жар в очах горить...
До лона руки притискає
І стиха "котика" співає.
Сумна історія її:
Вона не знала батька зроду,
А мати вже на восьмім року
На службу віддала її;
Сім літ за хліб вона служила,
На восьме плату получила.
Пан добрий був — подарував
Разок намиста і хустину...

А навесні господь дитину
їй "несподівано" послав.
За се її недужу, вбогу
Пан з двору протурив, небогу.
Шукать роботи потягла;
Потіль ходила та шукала,
Покіль на улиці упала...
Очнулась вже в тюрмі вона;
"А де дитя моє?" — спитала.
"Його давно вже поховали".
Заголосила, .заревла,
Несамовито закричала,
Одежу на собі порвала
Й "кота" співати почала...
Так третій рік сидить, співає,
Дитину ніби присипає.

ЛЮБЛЮ

Люблю дивитись, як водиця
По білім каменю білсить;
Люблю дивитись, як пшениця
На нивах золотом блищить.
Люблю дивитись, як на небі
Огидливо сходить молодик
І зіркам ясним, мов дівчатам,
На "добрий вечір" шле привіт;
Люблю дивитись, як дівчина,
Обнявшись з парубком, стоїть,
А соловейко недалечко
І заливається й тремтить;
Тоді і я, мов молодію,
І оживаю, і люблю,
І серцем чистим, незлобивим
Усіх людей благословлю...

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ

Федьковичу 1

Вранці-рано по садочку
Мати походжає,
Та на рожі свіжу росу
Краплями збирає;
А ввечері при зіроньках —
Тихою добою,
Своє перше немовлятко
Умиє росою;
Шовковою червоною
Хустиною вкриє,
Спати вложить, заспіває,
Не пісню, молитву:
"Милий боже! Якби знала,
Що моя дитина
Зросте мені на утіху,
На користь Вкраїні,
Я б щоранку до схід-сонця
Росоньку збирала;
Щовечора при зіроньках
Росою б вмивала;
І на квітках, на рожевих
її спати клала,
Шовковою хустиною
її сповивала;
Й гарячими слізоньками
Все б тебе благала,
Щоб моя дитина перша
Росла-виростала!..
Коли б знала, милий боже!
Що моя дитина
Зросте мені на нещастя,
На зраду Вкраїні,
Коли б знала я, що з неї

Слуга кату буде,
Я б на неї наложила
До схід-сонця і*уки,
Я б отрути наварила,
Сповила б в ряднину
І живою закинула б
В колючу тернину..."
Київ, 8 червня 1877

БІЛЯ ЦЕРКВИ

Іду біля церкви: тиск панства великий,
На дверях сторожа з шаблями стоїть,
Побідний молебень сам править владика,
А дяк горлатий "много літ" кричить.
В молитву єдину всі уста злилися,
Всі дякують богу за вбитих людей;
Хвалити святого гуртом прийнялися
За ріки криваві й тисячі смертей!
А в мене в серці ні молитви,
Ані хвилі в душі нема:
За що хвала? За що молитва?
За що подячливі слова?..
Ні, не молитву і не славу,
Тому, хто підніма війну,
Я чистим серцем нелукавим
Проклін навік пошлю йому...
1. XII. 1877

* *
*

Чого б, здається, бідувати,
Чого б журитися Мені?
Що холодно в сусіда в хаті

Й розбита шибка у вікні,
Що пухне з голоду дітвора,
А грошей і шага нема,
І хліба в хаті і коморі
Не знайде й миша ні зерна?
Чого б, здається, сумувати,
Що за подушне у його
Останню шкапу цінувати
"Начальство" вчора узяло?..
Не слід-бо й справді сумувати,
"Що груш немає на вербі..."
Дурне ти, серце! Час би знати:
"На всіх не стане в нас журби".
♦ *
*
Ніч надворі: тихо, ясно,
Срібний сніг кругом;
Повний місяць серед неба
Сяє над селом.
Он на церкві хрест високий,
Мов огонь блищить;
Мов на варті запорожець
Січовий стоїть:
Стереже людей убогих
В сонному селі.
Най сердечнії спочинуть
На хвилину — хоч у сні!
Най у сні хоча забудуть
Голод і нулсду,
Тялску працю нескінченну,
Неволю й тюрму!

В'ЇЗДЯЧИ НА УКРАЇНУ

Вкраїно рідная моя!
Я знов тебе в неволі бачу,

болію, серденько, і плачу,
що ти обідрана така!..
О, скільки б сліз не вилив я,
якії б я не виніс болі —
не виплачу тобі тим волі,
убога родино моя!
* *

Отак, не вирвавшись на волю,
в тюрмі, в неволі і помру!..
В чаду безправ'я і неволі —
в кайданах руки я згорну...
А кат у тісну домовину
положить тіло і заб'є...
Отак, безслідно, без спомину
життя скінчається моє...
Тоді вона — моя єдина,
хіба згадає про мене
і нишком вранці на могилі
мене в молитві пом'яне.
І скаже: "Він умів любити,
його завіт — свята любов!"
О, серденько! На всьому світі
є тільки вічного — любов...

ДО МИКОЛИ ЛИСЕНКА

Вдар по струнах тихесенько,
та про нашу долю
не грай мені веселої,
а заграй смутної...
Легесенько, тихесенько,
мов на сон дитині,
щоб встав образ перед мене
сонної Вкраїни.

Ніч зорява... блідий місяць...
соловей співає,—
мати в хаті голодного
сина присипляє...
Світ на дворі,— із кошари
останню телицю
бере збірщик за податки...
Плаче молодиця!
А от літо... от і жнива:
на вкраїнських нивах
буйне жито, колосисте,
на славу вродило.
От пожали, в копи склали,
у клуню звозили;
змолотили — попродали,
подать заплатили...
Зима, холод; діти плачуть
голодні і голі...
В теплій хаті лічить гроші
Лейба довгополий...
Оттакої-то смутної
заспівай, козаче!
Нехай в пісні і в музиці
Україна плаче...
1881

ФІЛАНТРОПИ

Світлом залита світлиця,
Золото сяє, горить;
Ходять веселії лиця,
Гомін веселий стоїть.
От і,музики заграли,
Танці до світу гули;
Світом вечерять сідали,
Вина коштовні пили;

Чарками вгору махали,
Вбогих здоров'я пили!..
Весело, жваво гуляли,
В південь на спочин пішли...
Так філантропи потіють
Для вбогих, голодних дітей;
Дітки ж, дурненькі, не вміють
Славити "добрих людей"...

ЗАСПІВ ДО ПОЕМИ "ГУЦУЛ"

Ой поля ви, поля!
Мати, рідна земля!
Скільки крові і сліз
По вас вітер розніс!
Він розносив кругом,
І Дніпром, і Дністром,

В Чорне море котив,
Босфор кров'ю поїв.
Од Карпат, за Кубань,
Поза Сейм, за Есмань,
По траві, по степах,
У горах, у ярах.
І на листі в лісах
Блищить, наче роса,
Наша руська сльоза,
Наша тямка лиха.
І блищить, і горить,
Жалем серце гнітить;
Та сльоза гаряче
Душу чулу пече.
Сивий діду Дніпро!
Свої води давно
Ти всі морю віддав,
Собі сліз ти набрав.

І у Дністер, і в Прут
З гір не води течуть;
Не повінь то була,
Що поля залила;
Не водою заливсь
Дніпровою наш низ,—
То з народних із сліз
Береги розійшлись...
Діти руські, ідіть,
Сльози нені утріть!
Нехай промінь весни
Зсушить сльози старі.
Яворів, ЗО червня 1884 р.

СПОДІВАННЯ

В душі пекли гарячі муки,
На серце скорби налягли...
І ми, до бога звівши руки,
Недолю та людей кляли.

Ми сподівались: сонце зійде,
День тьму розгонить навісну;
Настане світ, і правда прийде,
Всім приведе красу-весну...
Ми сподівались, ждали, лсдали,
Ждемо й тепер... весни нема,
А перед нами і за нами
Холодна, темная зима!..

РОЗМОВА МУЗИ З ПОЕТОМ

(Із Альфреда де Мюссе 1)
Присвячую В. П. докт. проф. Омеляну Огоновському 2
М у *за
Поете мій! З тривожним сподіванням,
Даремно нудячись, зову тебе;

Даремно я на ніжне раювання
Спішу з коханням чистим до тебе...
Поете! Голосу твого не чую:
Скрізь тиша в домі, як в труні,
І мовчки я одна стою, сумую;
Журливо, тяжко тут отак мені,
Як матері на свіжій тій могилі,
Де син її спочив, одинчик милий!
Поет
Перед тобою знов я, Музо,
Упившись мріями, стою!
Знов я недужою душею
Твій вплив небесний пізнаю...
Людське життя бажав спізнать я,
Йому оддавсь,— даремна річ:
Сушили грудь мою страждання,
Проклін та сльози день і ніч...
Коли ж палка твоя любов,
Я пісню заспіваю знов.
Муза
Нащо ж, поет, на довгу ти розлуку,
Скалси, так часто кидаєш мене?
Шукаючи любов, знаходиш муку,
Як хвилею журба журбу жене.
Всю ніч тебе даремно дожидаю,
Томлюся тугою,— тебе нема!
ї звідкіль виглядать тебе, не знаю...
ї ніч проводжу я в сльозах сама.
Даремно жду коханого привіту,
Округ мене скрізь темрява стоїть
Не тим огнем душа твоя нагріта,
І мрія вже не та в тебе мигтить.
Весну життя, і молодість, і силу
По вітру десь розвіяв марно ти,
Тепер й мене, подругу незрадливу,

Вернувшися, чи опізнаєш ти?
Дивись, зав'яли вже в садку навіки
Твої колись коханії квітки.
Згадай: любив ти рожі і гвоздики,
Барвінок, чорнобривці, нагідки...
Ти пестив їх і інколи сльозою
У ясну ніч скропляв їх лепестки,
їх умивав, неначе ніч, росою...
Поете! я похожа на квітки!..
Покинеш музу — вір: ти пожалкуєш.
В пустині, знай, не їїадає роса;
Натхнення і пісень моїх не вчуєш,—
Навік вони полинуть в небеса.
Поет
В долині рожа зав'ядала,
Недовгії проживши дні,
А біля неї розцвітала
Друга, пишніша од її.
Росте одно, друге вмирає,
І поруч сліз існує сміх.
Усе кінець на світі має,
І обновлення — доля всіх.
Муза
Скрізь плач і стогін чую я,
Сльозами повна всюди хата.
Чи є на світі де сім'я,
Щоб брат не встав на брата?
Усюди кров людська тече,
Скорботи, вбожество усюди
І чорна зрада... Боляче
Вони печуть у мене груди.
Дивись на серце: там на дні,
Яка глибока рана зяє.
Брехня і заздрість між людьми,
Мов шашель, рану роз'їдає.

І скрізь по світу те ж саме:
Актори, сцена ті ж самії;
Фізична сила правду гне,
Даремні мрії і надії.
А воля? Де вона — скажи,
Про неї люде вже забули!
Ти хоч куточок покажи,
Де б люде ший в ярмі не гнули.
Поет
Даремна річ... Мовчать уста...
Мовчить моя свята бандура...
Неволі, темряви рука
На їй в шматки порвала струни.
Коли ж палка твоя любов,
Без струн ми заспіваєм знов.

СМЕРТЬ ВАТАЖКА ПЕРЕХОЖИХ

(Пісні Фрейліграта х)

Вогкість з жагликів аж капле,
Округи густий туман;
"Засвітить огонь на щоглі" —
Каже гучно копитан;
"На молитву всім ставати,
До кають всі ідіть,
Шапки скиньте, помолітесь,
Там покійничок лежить".—
І пішли за копитаном
Перехожі по трапу...
Боже, боже! ватажок їх
Лелшть мертвий на полу.
Всі вони плили по морю
Хліба, волі пошукать...
Довелося ватажкові
Серед моря помирать.

Він повів їх в путь далекий
В невідому чужину —
Хліба — волі добувати,
Пошукати талану,
Він казав їм: "Гей ходімої
Знайдем долю в чужині,—
В власнім краю ми не маєм
Клаптя власної землі.
Попливем геть-геть на захід —
Наша зоря там блищить,
Долі-волі ясний промінь
Світлом радощів горить;
Там засіємо пустиню,
Хоч проллємо тяжкий піт,
З віковічної цілини
Ми добудем добрий плід.
Там гаї неісходимі
Без кінця степи, луги;
Заживем ми на просторі,
Мов біблейські пастухи.
Вічний світ в дорозі стане
Огняним стовпом для нас,
Проведе нас, шлях нам вкаже,
Гей! за мною в добрий час!
В силу світу, в силу праці
Щиро, твердо вірю я:
Де світ, праця і надія,
Безталанних там нема.
Прощавай, мій рідний краю!
Хоч в чужині я помру,
Але з добрим сподіванням
Торбу й палицю беру!"
І.подібно він Мойсею 2,
Посеред чужих країв,
Свій бажаний іздалека

Ханаан З новий узрів,
Він спочив в далекім морі;
З ним спочили вічним сном
Сподівання і бажання
І потух святий огонь.
Тяжко, сумно перехожим
Ватажка прийшлось ховать;
Плачуть матері тихенько,
Діти злякані мовчать;
Батьки дивляться тривожно
На чужії береги,
Де вовіки не поставить
Проводатир їх ноги...
Вогкість з жагликів аж капле,
Обгорнув корабль туман;
"Труп небіжчика у воду
Киньте!" — каже копитан.
Розступилась вода в морі!
І безодня прийняла
Труп того, кому родина
Праці й хліба не дала...

УДОСВІТА

Ти рано, рано, друже, встав,
Удосвіта збудив ти долю;
І рано, друже, розпочав
Вовік не оранеє поле.
Поглянь, щириця скрізь яка,
Яка тверда, як скаменіла;
Вовік тут ратая рука
По ниві з плугом не ходила.
Давно й дощу тут не було,
Все без роси позасихало;
Бур'ян та зілля поросло
І пирію сліду не стало.

Даремна праця, друже мій!
На камінь кидати насіння;
Даремно час загубиш свій,
Не буде вжитку поколінням.
Покиньмо мертвих, брате мій!
Будім леивих; ходім орати
Свої степи; та знання сій,—
То хліб і долю будем мати.

ДО м. о. к.

(На пам'ять 10 січня 1865 р.)

Як у неволі на чужині
Округ мене пославсь туман,
Здавалось: розум потухав;
В той час, коли остання сила
От-от вже кидала мене,
Холола кров, і річ німіла,
Смерть підступала до мене;
В той тяжкий час, як клеветою
"Приятелі" труїли грудь,—
Явилась ти мені зорею
І не дала на вік заснуть.
Моя небесна, ясна зоре!
Любові світоч і добра!
Живила ти мене в неволі
З тюрми на "волю" провела!
Ти вбите серце воскресила,
Життя нового налила;
Мій шлях ти сонцем освітила,
Ожив, живу й співаю я;
Благословен святий той світ,
Світ непорочної любові!
Благословене будь вовік
Дівоче серце й серця слово!

РАТАЙ

Дивлюсь: схилившись над сохою,
Працює ратай на ролі;
Працює мовчки, хоч порою
Нудьга, злигавшися з журбою,
Мигає в його на чолі.
В ярмі скорбот, нужди, неволі
Важке він тягне "житіє"
І, затаївши в серці болі,
Не нарікаючи на долю,
Оре він поле не своє...

НА ШЕВЧЕНКОВОМУ ВЕЧОРІ

(26 лютого 1882 року)

І холодно, і тьмяно, і не дніє!
Коли ся довга, темна ніч мине,
Коли те сонечко ясне пригріє?
Коли той вітер хмари розжене?
Остило вже так довго в хаті спати,
Ждеш не діждеш, коли той буде світ,
Коли гукнуть: що сп'ящим час" вставати,
Що ніч минула вже й надворі світ?
О, господи! коли б мерщій світало,
Коли б хоч в щілину мигнув промінь,
Коли б мерщій на світ займатись стало,
Коли б розвиднялось у нас мерщій!
Благослови ж, святий! Най ніч минає.
І теплий, ясний ранок нам подай;
І тихий світ нехай нас окриває,
Промінням волі нас благословляй!..